

1. UVOD

Maloljetnik je pojam koji se različito određuje u pojedinim zemljama. U većini zemalja, pojam maloljetnik određuje se određivanjem starosne granice, pri čemu je kalendarski uzrast osnovno mjerilo. Određene zemlje ne utvrđuju to pravilo (šerijatsko pravo) jer se služe stepenom biopsihičke zrelosti koja se utvrđuje za svaki slučaj posebno. Rimljani su uočili da ženska djeca ranije sazrijevaju nego muška, ali su s druge strane mislili da žena nikad ne postaje potpuno poslovno sposobna, čak i kad je punoljetna, te žena stiče punoljetstvo sa dvanaest godina života, a muškarac sa četrnaest godine. Maloljetnici se dijele na mlađe od sedam godina (*infantes*) i one od sedam do dvanaest, odnosno četrnaest godina (*impuberes*). *Infantes* (djeca) su potpuno poslovno nesposobna dok stariji maloljetnici imaju ograničenu poslovnu sposobnost. Takođe, treba imati u vidu definiciju maloljetnika prema Pekinškim pravilima: “Maloljetnik je dijete ili mlada osoba koja se prema datom pravnom sistemu može tretirati drugačije od odraslih po pitanjima prestupa”¹. Pored Pekinških pravila međunarodni propis koji je u veoma kratkom roku bio prihvaćen od velikog broja zemalja jeste UN Konvencija o pravima djece usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine. Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji (proglašenjem nezavisnosti od bivše SFRJ) preuzela UN Konvenciju 23.11.1993.godine. Konvencija UN o pravima djeteta je najšire prihvaćen sporazum iz oblasti ljudskih prava na svijetu, Bosna i Hercegovina ju je ratifikovala nekoliko puta:

- 1991. god. kao jedna od republika bivše SFRJ
- 1992. god. po priznavanju nezavisnosti BiH
- 1995. god. potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma

Maloljetnik je osoba određenog starosnog uzrasta, posebnih biopsihičkih osobina, koja se razlikuje od djece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti. Opšteprihvaćeno je mišljenje da su maloljetnici sva lica koja nisu navršila osamnaest godina života. U zakonodavnoj

¹Izvor: <http://www.bh-hchr.org> (08.06.2012.): Pekinška pravila su usvojena rezolucijom Generalne skupštine UN 29. novembra 1985. godine. Ovaj dokument određuje okvir u čijim granicama bi trebalo da se kreću nacionalni sistemi maloljetničkog pravosuđa. On, takođe, daje uputstva kako da se države odnose prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom. Mada su ova pravila formalnopravno neobavezujuća, neki od njihovih principa ugrađeni su u Konvenciju o pravima djeteta.

praksi ima različitih pristupa u klasifikaciji maloljetnih prestupnika, ali se oni obično razvrstavaju u dvije kategorije:

- *mlađi maloljetnici* – lica koja su u vrijeme izvršenja prekršaja navršila četrnaest, a nisu navršila šesnaest godina života, i
- *stariji maloljetnici* – lica koja su u vrijeme izvršenja prekršaja navršila šesnaest, a nisu navršila osamnaest godina života.

Podjela se zasniva na anatomskoj i psihičkoj razvijenosti, odnosno realnih osnova moguće usklađenosti njihovog odnosa u pogledu usvajanja i poštovanja pravnih, moralnih i društvenih normi. Maloljetnik pripada starosnoj populaciji intenzivnih emotivnih, fizičkih i seksualnih promjena koje su uslov socijalnog sazrijevanja. U tom periodu ličnost manifestuje promjenljive oblike raspoloženja, fizički i intelektualno postepeno sazrijeva, usvaja principe ponašanja i vrijednosti koje ne moraju uvijek da se uklapaju u uobičajena klišeja. Kod maloljetnika su neka unutrašnja psihička svojstva i opstrukcija, agresivnost, ili druga krajnost povlačenje, depresija i izolacija izraženiji nego kod ostalih. U socijalnom svijetu sve te manifestacije prelamaju se u formi sukoba generacija, odnosno sukoba vrijednosti. Tjelesnim promjenama dječije tijelo se počinje pretvarati u tijelo odrasla čovjeka, na kognitivnom polju mladi čovjek počinje logički razmišljati. Socio-emocionalni razvoj pomaže mladima da na kraju dostignu zrelost i status odrasla čovjeka.

Pojam **DELINKVENCIJA** – stranog je porijekla i potiče od latinske riječi “*delictum*” – krivično djelo (zločin, prestupništvo, prekršaj), te od riječi “*delinquere*”- pogriješiti. Ne zna se tačno od kog vremena datira ovaj izraz, ali se zasigurno zna da je njegova prvobitna upotreba vezana za izvršenje krivičnih djela od strane mladih. Obuhvata teže oblike asocijalnog, antisocijalnog, socio-patološkog i kriminalnog ponašanja s izuzetkom ubistva, kao što su krađa, pljačka, namjerno izazivanje šteta, požara, prestupništva, devijantno ponašanje, huliganstvo ili razbojništvo. Međutim, u većim evropskim zemljama, maloljetnička delinkvencija se fenomenološkim pogledom ne razlikuje od kriminaliteta odraslih, jer se u oba slučaja radi o kršenju krivičnih zakona, što će reći da ovdje valja praviti razliku između maloljetnog delinkventa i odraslog kriminalca, ali ne i između njihovog ponašanja, jer je ono u ovom slučaju isto. Vremenom se pojam maloljetničke delinkvencije proširivao, tako da on danas obuhvata i one oblike ponašanja koji nisu pravno inkriminirani kada su u pitanju odrasli izvršioci. Prvo takvo razlikovanje uvedeno je u državi Illinois u SAD donošenjem posebnog zakona o

maloljetnicima 1899. godine, u kojem je delinkventno ponašanje šire shvaćeno od kriminaliteta i obuhvata kršenje bilo kojeg zakona ili bilo koje gradske ili mjesne uredbe. Nakon donošenja posljednje novele spomenutog zakona 1907. godine ovaj pojam je toliko proširen tako da obuhvata, pored kršenja zakona, i druženje maloljetnika sa lopovima, nemoralnim ili poročnim licima/ulice u kojima su se dešavale razne vrste poroka, bježanje od kuće, skitnja, besposličarenje, posjećivanje kockarnica i kuća koje su na zlu glasu po bilo kom osnovu i mnoge druge radnje.

“Pojava socijalno neprilagođenog ponašanja posebne populacione strukture stanovništva, koja se više ne smatra djecom, ali u razvoju nisu dostigla stadijum punoljetstva, vrsta je prestupništva koja se naziva maloljetničkom delinkvencijom”².

Delinkventno ponašanje i kao fenomen ima karakter društvene pojave, prvenstveno zbog toga što je delinkventno ponašanje odnos ljudi prema drugim ljudima. Ovaj odnos može biti neposredan i posredan preko društvenih dobara i vrijednosti. Takođe, ovo ponašanje ima negativne posljedice na društvo i društvena dobra i zbog toga ga je društvo označilo kao nepoželjno, prestupničko tj. delinkventno.

Pod delinkventom se najčešće podrazumijeva mlađe lice, maloljetnik ili mlađi punoljetnik, čiji ukupni stil života i ponašanje izražavaju jasne antisocijalne dimenzije, sa ispoljenim sklonošću za vršenje kaznenih delikata, odnosno krivičnih djela i prekršaja.

Najčešći oblici maloljetničkih prekršaja jesu oni iz oblasti bezbjednosti saobraćaja, te prekršaji protiv javnog reda i mira, posebno tuče, nepristojno i nasilničko ponašanje itd. Za maloljetne delinkvente se najčešće upotrebljavaju pojmovi: vaspitno zapuštena omladina, delinkventi, maloljetni kriminalci, posrnula djeca, huligani, siledžije itd.

Delinkventno ponašanje maloljetnika na području Bosne i Hercegovine, u posljednje vrijeme poprima zabrinjavajuće razmjere. To je protivdruštveni oblik ponašanja, opasna i složena sociopatološka pojava, vrlo delikatan, ne samo kriminološki, pravni, ekonomski i sociološki, nego, jednako tako, i ozbiljan problem porodice, obrazovnih i zdravstvenih ustanova. Savremena shvatannja maloljetničke delinkvencije obuhvataju širok dijapazon ponašanja iz kojih je sistematski moguće izdvojiti osnovna shvatanja maloljetničke delinkvencije u užem (krivičnopravna teorija) i širem smislu (teorije o devijantnosti). Naime, delinkvencija u širem smislu označava se ukupnost protivpravnih ponašanja koja nemaju karakter krivičnih djela, a to

² Bošković, M.: Kriminologija, Novi Sad, 2006.,str. 475-478.

su najčešće prekršaji i prestupi, dok se izraz delinkvencija u užem smislu koristi za protivpravna ponašanja djece i maloljetnika kažnjiva po krivičnim propisima koja bi da su ih izvršile punoljetne osobe bila označena kao kriminalitet.

Maloljetnička delinkvencija je prestupničko ponašanje specifično za populaciju maloljetnika, a pojava delinkventnog ponašanja kod djece i mladih vrlo je osjetljiv društveni problem, čije posljedice trpimo svi, kao članovi društva. Jedan od razlog porasta maloljetničke delinkvencije u BiH i Republici Srpskoj je teška ekonomska situacija s tim što se ovde nameće pitanje da li je to jedini uzrok porasta maloljetničke delinkvencije. Društveno neprihvatljivo ponašanje djece i maloljetnika svakako je u vezi sa sociokulturnim uzrocima, u koje spadaju: klima i geografski položaj zemlje, katastrofe i ratovi, ekonomske prilike, siromaštvo i nezaposlenost, urbanizacija, migracije te porodica, škola, način provođenja slobodnog vremena i uticaj mas-medija. Dakle, socijalno okruženje, društveni uslovi i opšte stanje društva u kojem dijete živi , nerijetko imaju presudan uticaj.